

Krčmová, Marie

[Avanesov, Ruben Ivanovič. Russkoje literaturnoje proiznošenije: učebnoje posobije dlja studentov pedagogičeskich institutov]

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. A, Řada jazykovědná. 1974-1975, vol. 23-24, iss. A22-23, pp. 258-259

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/100539>

Access Date: 29. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

příslušného jazykového rámce, druhý typ I, 2 však vyžaduje až dalšího zkoumání, které příslušná pravidla jen naznačují, a b) dva typy externích otázek: první typ to jsou otázky, které implikují změnu nebo doplnění pravidel za tím účelem, aby se na ně mohly formulovat odpovědi, nalézající se mimo příslušný jazykový systém, kdežto druhý typ E, 2 při stejných ostatních charakteristikách takovou změnu neimplikuje.

V prvé kapitole III. části (jde o průběžně číslovanou 6. kapitolu) autor zkoumá tři druhy lingvistických metod použitelných při analýze externích otázek typu E, 2, tj. při analýze jazyka metafyziky (ontologie nebo první filosofie.) Za takové metody považuje: 1. analýzu významu (meaning analysis) cestou hledání synonymních výrazů, 2. rekonstrukční analýzu (reconstruction analysis), tj. určení významu buď cestou výčtu všech distinkcí (distinction analysis), nebo cestou vysvětlení (explication) a 3. analýzu užívání příslušných výrazů a výroků (use analysis). Prvé dvě metody jsou shrnutelné do analýzy přemístěním (replacement analysis), protože v nich jde o to, že se otázka, nač ten nebo onen výraz, ten nebo onen výrok odkazuje, přemístí či přenesse na jiný výraz nebo výrok. Autor je v duchu americké pragmatistické tradice přesvědčen o tom, že nejuniverzálnější lingvistickou metodou řešení téměř všech otázek typu E, 2, tedy téměř všech stěžejních filozofických problémů, je „use analysis“. Autor má za to, že v metafyzice lze některé problémy řešit i některou z prvních lingvistických metod (velmi omezenou funkci v tomto směru — prakticky nulovou — přiděluje přitom speciálně vědní explikaci, a to dokonce i při řešení otázky vztahu mezi myslí a tělem), „use analysis“ však může podle něho pomoci řešit všechno řešitelné. To jsou už ovšem závěry z poslední kapitoly III. části a tím i poslední, tj. 7. kapitoly celé knihy, které ještě doplňují stručná shrnutí a závěrečné poznámky.

Kniha je ve své podstatě pokusem zdůvodnit subjektivně idealistické, lingvistickofilozofické řešení základních metafyzických (ontologických) problémů, pokusem, který vykazuje jisté pragmatistické rysy.

*

Obě knihy spojuje jejich novopozitivistické východiště, i když každá z nich po svém akcentuje ty nebo ony jeho prvky a navazuje na jiné jeho vývojové fáze. To je také sblížuje s dílem filosofujících zakladatelů a stoupců transformační a generativní gramatiky. Nikoli Descartes nebo Kant, ale novopozitivismus je totiž také jejich základním a nejvýraznějším jazykově filozofickým východiskem.

Stanislav Žaža

Ruben Ivanovič Avanesov: Russkoje literaturnoje proiznošenijsje, Moskva 1972, 5. vyd., 415 str.

Avanesovovo *Russkoje literaturnoje proiznošenijsje* není jistě třeba představovat. V knize je uložen úplný popis výslovnosti normy současné spisovné ruštiny, máme tu před sebou dosud jediný popis soustavný a zároveň kodifikující. Páté vydání, jehož se dílo od r. 1950 dočkalo, napovídá, že jde o práci velmi potřebnou a stále aktuální. Je určena studentům pedagogických institutů, sáhne však po ní každý, kdo se spisovnou ruštinou teoreticky či prakticky zabývá. Praktické zaměření knihy vede autora k co největší jasnosti a přístupnosti výkladu, Avanesov volí záměrně jednoduchou terminologii a nepouští se do teoretických výkladů, vyhýbá se i pasáží problémovým.

Nové vydání není však pouhým přetiskem verzí starších, ve srovnání se 4. vydáním z r. 1968 je značně rozšířeno a pozměněno. Tak jako ve starším vydání tu po úvodu vysvětlujícím pojem ortoepie a nastiňujícím vývoj ruské výslovnostní normy a její stylovou diferenciaci najdeme informace o spisovné výslovnosti jednotlivých vokálů pod přízvukem i v pozicích redukovaných a ve spojení a různými dalšími hláskami, popis realizace jednotlivých konsonantů a jejich změny znelostní a měkkostní. Zvláštní pozornosti se dostává výslovnosti souhláskových skupin. Pojednává se i o případech zvláštní výslovnosti dané dozníváním starých tradic ortoepie (výslovnost vlastních jmen a jmen po otci, výslovnost některých gramatických forem) a o výslovnosti cizích slov. Výklady jsou vedeny tak, že se především osvětluje vztah mezi psanou podobou slova a jeho zvukovou realizací. Závěr výkladů tvoří pojednání o některých výslovnostních tendencích v současné spisovné ruštině. V podstatě jsou tu výklady shodné se staršími vydáními, menší rozdíly v hodnocení stylové platnosti variant výslovnosti jsou odrazem změn normy spisovné ruštiny. Ke knize je jako v minulém vydání připojen větší počet textů přepsaných fonetickou transkripcí. Umožní čtenáři ověřit si získané znalosti.

Další části jsou připojeny nově. Vlastním výkladům je předaslán krátký popis zvukové soustavy ruského jazyka uvádějící v kostce základní fonetické údaje včetně nezbytných obrazů realizace jednotlivých hlásek, jež jsou pro každého, kdo s knihou pracuje, potřebné. Avanesovova kniha

však nechce soustavnou fonetiku suplovat, a proto je tu výklad velmi skromný. To souvisí i s tím, že kniha je určena pro studenty, až sekundárně pro další zájemce, a předpokládá se, že fonetické poznatky načerpají z jiných samostatných výkladů. Význam pro ruského studenta i pro cizince má nově připojený oddíl věnovaný vztahu mezi ruskou ortepií a ortografií. Mimo jiné se tu v souborné detailní tabulce uvádějí pravidla zvukové realizace jednotlivých grafémů, v další tabulce pak pravidla ortografického záznamu jednotlivých hlásek. Tato část, jež má charakter jazykové příručky, může uživateli alespoň zčásti nahradit příruční slovník *Russkoje literaturnoje proiznošenie i udarenije* (1959), který je pro mladší generaci zájemců těžko dostupný. Podobné služby prokáže i obsáhlejší rejstřík slov s výslovnostními zvláštnostmi, jenž je ke knize připojen.

Jako v dřívějších vydáních nenajdeme ani zde obecné poučení o ruském přízvuku (poznáváme jen jednotlivé typy redukce). Přízvuk není jevem podléhající ortopepické normě a potud je tedy autorův přístup oprávněný. Cizinec, pro něhož jsou otázky ruského přízvukování důležité, to však pociťuje jako nedostatek. Do knihy nejsou pojaty ani výklady o zvukové organizaci vyšších celků (kromě údajů o změnách na švu slov). I v tomto vydání najdeme bohužel jen málo odkazů na další odbornou literaturu.

Avanesovova práce je vydána moderně: část nákladu je doplněna zvukovou přílohou, souborem desek s vzorovou realizací cvičných textů a brožurkou, v níž jsou texty publikovány. Tím se celek stává velmi plastickým. Metodicky je ovšem sporné uvádění realizací izolovaných ruských vokálů. Je také škoda, že souvislé ukázky na deskách neobsahují alespoň některé z textů, jejichž pečlivou transkripci v knize máme. Přes tyto výhrady je doplnění knihy o výslovnosti zvukovým materiálem počínem velmi správným a je škoda, že se podobný způsob vydávání zatím neujal i u nás.

Marie Krčmová

Sociolingvistický pohled na zvukovou stránku ruštiny

Sovětská lingvistika v posledních letech obrací mj. pozornost i na otázky změn systému spisovného jazyka, jež nastaly v souvislosti s přestavbou společnosti po VRSR. Součástí tohoto pohledu je i sociolingvistický přístup k poznávání a hodnocení změn spisovné výslovnosti a proměn fonologické soustavy ruštiny. Výsledky těchto zkoumání byly uloženy z části už v práci M. V. Panova, *Russkaja fonetika* (Moskva 1967), dle pojetém netradičně a inklinujícím k pohledu fonologickému, zejména jim však byly v poslední době věnovány dva sborníky studií: *Fonetika sovremennogo ruskogo literaturnogo jazyka* (Moskva 1968) a *Razvitije fonetiki sovremennogo ruskogo jazyka* (Moskva 1971 — jde o druhý svazek s tímto názvem, první vyšel v roce 1966).

Knihy *Fonetika sovremennogo ruskogo literaturnogo jazyka* je prvním svazkem cyklu prací *Russkij jazyk i sovetskoe obščestvo*. Obsahuje výklad o vývoji zvukové stránky současné ruštiny. Ukazuje vývoj vedoucí ke stále větší složitosti systému konsonantů, čímž se posiluje míra informace, již podávají, a oprošťování systému vokálů. Autoři G. A. Barinova, M. J. Glovinskaja, S. M. Kuz'mina a redaktor M. V. Panov se pokoušejí o nástin vývoje výslovnosti od 18. století a uvádějí množství kvantitativních údajů o užívání různých hlásek, a to včetně pohledu generačního, sociálního a geografického. Pozornosti se dostalo i podsystemu slov přejatých. Výklad je veden z pozice fonetických, autoři se však záměrně opírají i o fonologické výklady, zejména tam, kde jde o postavení vztahu mezi jednotlivými zvuky a o možnosti jejich dalšího vývoje. Samostatnou část knihy tvoří pak oddíl *Narodnyje govory* věnovaný lexikální i fonetické stránce lidových nářečí. I tu jde o poznání současného stavu.

Sborník studií *Razvitije fonetiki sovremennogo ruskogo jazyka* se zaměřuje na problémy synchronní, spojené s vymezením dnešní normy výslovnosti spisovného jazyka, a na poznání živých procesů v ní probíhajících. Jde tu o pohled na jednotlivé fonetické podsystemy. Po úvodní stati zesulého V. I. Sidorova o moskevské fonologické škole tu najdeme dvě práce věnované málo zpracovaným problémům současné výslovnosti. Pozornosti si zaslouží zejména objevná studie Ž. V. Ganievové o výslovnosti moskevských pracujících. Třetí část knihy tvoří studie o periferních oblastech zvukové normy; M. J. Glovinskaja píše o fonetice slov přejatých, G. A. Barinová o fonetice běžně mluveného jazyka a G. N. Ivanovová-Luk'janovová o výslovnosti specifice uměleckých textů. Čtvrtá část práce obsahuje stati o suprasegmentálních jednotkách: dvě kolektivní práce o intonaci, studii R. F. Paufošimové a D. A. Agaronova o jevech sandhiových, práci G. V. Ivanovové-Luk'janovové o přízvuku a A. A. Reformatského příspěvek o slabičných konsonantech v ruštině. Velmi aktuální otázce operativnosti a ikoničnosti ve zvukovém plánu jazyka je věnována stať A. P. Žuravleva a J. M. Orlova. Následující část práce tvoří poznámky o jednotlivých výslovnostních jevech, jež nebylo možno